

Hasan Basri Çantay (1887-1964)

Türk ilim ve fikir adamı olan Hasan Basri Bey 1887 (1303) yılında Balıkesir’de doğmuştur. Babası Çantayoğlu Halil Cenabî Efendi, Balıkesir’in ileri gelen tacir ve âlimlerindedir. Annesi ise Kepsutlu Sincanoğullarından Hatice Hanım’dır. Hasan Basri Bey ailenin tek oğludur. İlköğrenimini Balıkesir’de ibtida (ilkokul) mektebinde tamamladı. Daha sonra Balıkesir İdadisi’ne girdi. Ancak 1903 yılında İdadinin dördüncü sınıfında iken babası vefat etti. Babasının ölümü üzerine ailenin geçim derdi omuzlarına yüklendiğinden okulunu bırakmak mecburiyetinde kaldı. Bu arada özel hocalardan ders aldı. 11 Ağustos 1907 yılında Liva Tahrirat Kalemî’nde kâtip olarak işe girdi. Arapça ve Farsça öğrendi. Farsçayı Müftü Osman Nuri Efendi ve Müstecabizâde Adil Efendi’den; Arapçayı da Balıkesir Mevlevihane Medresesi’nde Ragıbzâde Ahmed Naci Dede’den öğrendi. Baba dostu olan bu zat Hasan Basri Bey’e hem hocalık hem de manevi babalık yaptı. Arapça ve Farsçanın yanında edebiyat, hukuk ve felsefe ile uğraştı. Mutasarrıf Mümtaz Bey’den hukuk, iktisat ve maliye dersleri aldı. Meşrutiyetin (1908) ilânından sonra yayına başlayan “Nasihât” ve “Balıkesir” gazetelerinde yazarlık yaptı. Mutasarrıf Samih Rifat Bey zamanında da İttihat ve Terakki’nin yayın organı olan “Yıldırım” gazetesi’ni çıkardı. Liva Encümeni Başkâtibi iken bütün sorumluluğunu Samih Bey’in üstlendiği “Karesi” adlı gazeteyi çıkardı (1913). Balıkesir’de mahallî basının gelişmesine çok büyük katkıları oldu. 23 Aralık 1917’de lise dengi sayılan Darü’l-hilâfe Medresesi’ne Türkçe öğretmeni olarak atandı. Burada Türkçe, edebiyat, yazı ve Arapça dersleri verdi. 1918 yılında çıkardığı “Ses” gazetesinde İstanbul Hükümeti’ne karşı yaptığı yayınlarla dikkat çekti. Mütâreke yılları süresince Türklerin haklarını savunan cesur yazılar yazdı. Gazetenin yayınlarından rahatsız olan Damat Ferit Hükümeti gazetenin kapatılmasına ve sahibinin tutuklanmasına karar verdi. Tutuklama emrini öğrenince Balıkesir’e bir daha dönmedi. Bu sıralarda Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa’nın önderliğinde Anadolu’da yer yer milli direniş hareketleri başlamıştı. Bu gelişmeler karşısında tarafını belirleyen Hasan Basri Bey de milli direnişi ve onun lideri Mustafa Kemal’i desteklemeye karar vermişti. Hasan Basri Bey Burhaniye, Kepsut, Dursunbey ve çevrelerinde dolaşarak millî direnişin gelişmesi ve kuvvetlenmesi için olanca gayreti ile çalıştı. Bu arada 17-19 Mart 1919’da İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti’nin tertip etmiş olduğu “Büyük İzmir Kongresi”ne katıldı.

Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa tarafından Anadolu’da başlatılan Millî Mücadele hareketinin yanında yer alan Hasan Basri Bey, 1920 yılında yapılan seçimlerde milletvekili seçilerek I.Türkiye Büyük Millet Meclisine Karesi (Balıkesir) milletvekili olarak katıldı. Burada şair Mehmet Âkif (Ersoy) ile arkadaş olmuş ve Mehmet Âkif’ten Arap edebiyatı dersleri almıştır. Bu dostluğun bir göstergesi olarak Mehmet Âkif, “Bülbül” şiirini Hasan Basri Bey’e ithaf etmiştir. TBMM’de Maarif, Dâhiliye ve Kitaplık Komisyonlarında çalıştı. Memur’ın Muhakemât Tetkik Kurulunda görev yaptı. Matbuat Umum Müdürlüğü’nün Hesaplarını İnceleme Komisyonunda çalıştı. Türkiye Büyük Millet Meclisinin II. ve III. toplantı yıllarında Maarif Komisyonu Kâtipliği yaptı.

Daha sonra Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu’nun kurulmasıyla birlikte muhalefete geçerek ikinci grupta yer aldı. Mecliste bulunduğu süre içerisinde 232 konuşma yaptı. Bunun 37’si gizli oturumlarda yapılmış konuşmalardır. Bunların dışında 8 soru, 2 gensoru önergesi verdi. Arkadaşları ile verdiği bazı önergeler kanunlaştı. “Belediye Kanununa Hüküm Eklenmesi” ve “Düğünlerde Savurganlığın Önlenmesi” ile alâkalı olarak yaptıkları teklifler 3 Ekim 1920 tarih ve 34. sayı ile; 25 Kasım 1920 tarih ve 55. sayı ile kanunlaşmıştır. Milletvekilliği sona erince Balıkesir’e dönmek mecburiyetinde kaldı. 22 Eylül 1923’te Darülhilâfe Arapça öğretmenliğine tayin edildi. 20 Eylül 1924’te de edebiyat öğretmenliğine atanarak vazifesine yine devam etti. Hasan Basri Bey 132 şehit çocuğu için açılan yetiştirme yurdunun müdürlüğünü üstlendi. “Zafer-i Millî” gazetesinde yazarlık yaptı. Aşırı zihni yorgunluktan hastalandı. Bu

sebeple 26 Ocak 1928'de memuriyetten emekli oldu. Bundan sonra bir müddet fikrî uğraşlardan uzak durmak için ziraat ve ticaretle meşgul oldu. Ancak bu tutumunu uzun süre devam ettiremedi. Yeniden ilmî, dinî konularda telif ve tercüme eserler yazdı. Hasan Basri (Çantay) Bey 3 Aralık 1964'te İstanbul'da vefat etmiştir. Vasiyeti üzerine çok sevdiği şair Mehmet Akif Ersoy'un Edirnekapı Şehitliğindeki mezarının yanına defnedilmiştir.

Eserleri: **1.**Kur'an-ı Hâkim ve Meal-i Kerim, 3 cilt, İstanbul 1953. **2-**Kırk Hadis ve Mealleri, 3 cilt, İstanbul 1956 -1962. **3.**Fıkh-ı Ekber, Ankara 1954. **4.**Âkifnâme, İstanbul 1966. **5.**Eş-Şekafetü'l-İslamiyye f'l-menatıkı't-Türkiyye (Bu çalışma Türklerin Müslüman oluşları, İslam kültür ve medeniyetine hizmetlerini konu alan uzun bir makaledir. "İslam the Straight Path" isimli derleme çalışma içerisinde yayınlanmıştır. Neşreden: K.W. Morgan, New York 1958.). **6.**Mektepli Yavrularıma, Balıkesir 1922. **7.**Müslümanlıkta Himaye-i Etfal, Ankara 1341. **8.**Ülkü Edebiyatı, Balıkesir 1939. **9.**Kara Günler ve İbret Levhaları, İstanbul 1964. **10.**Zekâ Demetleri, Balıkesir 1939, İstanbul 1962. **11-**Babamın Şiirleri, İstanbul 1964. Hasan Basri Çantay'ın basılmamış eserleri de vardır.

Hamit PEHLİVANLI

KAYNAKÇA

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi-Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, Cilt 3, Ankara 1995.

IŞIK, Emin, "Hasan Basri Çantay", **İslam Ansiklopedisi**, 8. Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1993.

Ses gazetesi.

UĞUR, Mücteba, **Hasan Basri Çantay**, Ankara 1994.

27/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hasan-basri-cantay-1887-1964/?pdf=3621> adresinden erişilmiştir